

Справа «Ангелова та Ілієв проти Болгарії»

(“Angelova and Iliev v. Bulgaria”)

У рішенні, ухваленому 26 липня 2007 року у справі *«Ангелова та Ілієв проти Болгарії»*, Суд постановив, що

- мало місце порушення ст. 2 у поєднанні зі ст. 14 Конвенції, яке виявилось у тому, що компетентні органи не спромоглися вжити належних заходів для розслідування расово мотивованого вбивства родича заявників та домогтися покарання винних.

Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд призначив сплатити заявникам 15 000 євро як компенсацію моральної шкоди та 3 000 євро на відшкодування судових витрат.

Обставини справи

Заявниками є громадяни Болгарії – Гінка Дімітрова Ангелова та її син Мітко Дімітров. Заявниця є матір'ю убитого Ангеля Дімітрова, заявник – його братом. Увечері 18 квітня 1996 року у містечку Шумені на Ангеля Дімітрова напали сім підлітків. Вони його тяжко побили, а один з кривдників завдав потерпілому кілька ножових поранень. За якийсь час того самого дня Дімітрова доправили до лікарні. Наступного ранку він помер.

Нападники були затримані поліцією ще у день інциденту. Їх допитали. Зрештою проти них усіх були висунені звинувачення у хуліганстві. Особу, котра завдала ножових поранень Дімітрову, – Г.М.Г., було звинувачено у вбивстві, яке було спровоковане актом хуліганства (двоє інших обвинувачених дали свідчення про те, що власне Г.М.Г. був тим, хто завдавав ножові удари потерпілому). Один з учасників інциденту, Д.К., повідомив слідчих, що він та ті, хто були з ним, напали на Ангеля Дімітрова зокрема тому, що той був ромом за національністю. Отож, їх напад був зумовлений расовими упередженнями.

У справі було проведено судово-медичну експертизу – розтин тіла померлого. Нею було встановлено, що Дімітрову завдали три ножових поранення у стегно і два у живіт. Також експертом було вказано на наявність синців на обличчі та на потилиці. Завдяки проведеному судово-медичному дослідженню було зроблено висновок, що причиною смерті Дімітрова був внутрішній крововилив, який стався внаслідок розриву стегнової артерії.

У травні 1996 року чотирьох учасників нападу було звинувачено у хуліганстві, що супроводжувалося особливим цинізмом та зухвалістю.

У червні 1996 року слідчі прокуратури дійшли висновку, що у справі було недостає доказів, які вказували б на те, що саме Г.М.Г. завдав Дімітрову ножових поранень. Тому вони зняли з Г.М.Г. попередні звинувачення і звільнили його з-під варти. Згодом проти Г.М.Г. було висунуто ті самі звинувачення, що й проти інших чотирьох нападників. А за кілька днів обвинувачені у цій справі Н.Р. та С.Х. були звинувачені ще й дачі неправдивих показів стосовно участі Г.М.Г. у нападі.

Наприкінці червня 1996 року одного з нападників (не Г.М.Г.) було звинувачено у вбивстві з необережності. Втім він відмовився визнати свою вину.

Кілька разів заявники робили спроби отримати інформацію про рух справи. Однак жодного разу їм не вдалося дістати належну відповідь. Втім, одного разу адвоката заявників таки було допущено до ознайомлення з матеріалами справи.

У жовтні 1999 року заявники звернулися з клопотанням про визнання їх цивільними позивачами у кримінальному процесі. А в грудні 1999 року вони подали скаргу на тривалість провадження у справі. Однак матеріали справи свідчать про те, що заявникам не було надано жодної відповіді ні на їх клопотання, ні на їхню скаргу.

Слідчі провели низку очних ставок між обвинуваченими із точним протоколюванням ходу проведення цих слідчих дій.

Тільки у квітні 2000 року п. Гінку Дімітрову було визнано цивільним позивачем у кримінальній справі, порушеній за фактом смерті її сина.

У червні 2001 року слідчий, відповідальний за розслідування цієї справи, дійшов висновку про те, що справа готова для передачі до суду. Відтак він надіслав зібрані матеріали до регіонального відділу прокуратури. Відтоді рух справи зупинився на чотири наступні роки.

У березні 2005 року з усіх нападників було знято обвинувачення у хуліганстві на підставі спливу строку давності притягнення до кримінальної відповідальності. Такий нетривалий строк прокуратура застосувала з огляду на те, що обвинувачені не були повнолітніми на час вчинення правопорушення. Зважаючи на зібрані докази та на результати проведених у справі слідчих експериментів, з другого нападника було знято також звинувачення у ненавмисному вбивстві. Втім справу було повернуто на додаткове розслідування стосовно Г.М.Г. із вказівкою на необхідність висунення проти нього звинувачення у вбивстві, яке було зумовлено актом хуліганства. Лише проти одного учасника інциденту було збережено звинувачення в хуліганстві, оскільки на час вчинення правопорушення він був повнолітнім.

У квітні 2005 року заявники та три сестри убитого знову звернулися з клопотанням про визнання їх цивільними позивачами у кримінальній справі. Вони також подали позов про компенсацію їм моральної шкоди.

У травні 2005 року адвоката заявників було повідомлено про те, що Міністерство юстиції звернулось до прокуратури із запитом про отримання матеріалів відповідної кримінальної справи для ознайомлення. Також у згаданому листі зазначалося, що запит Міністерства було виконано.

Після цього до Суду не надходило жодної додаткової інформації про подальший рух справи.

Зміст рішення Суду

Заявники стверджували, що органи влади виявилися неспроможними провести належне розслідування, яке б завершилось судом та притягненням до відповідальності осіб, винних у знущаннях і вбивстві родича заявників. Вони також зазначали про те, що національне кримінальне законодавство не містило конкретних положень чи визначення видів покарання, передбачених за вчинення злочинів з расистських мотивів. І нарешті заявники скаржились на тривалість провадження у справі. Вони стверджували, що саме надмірна тривалість слідства завадила їм звернутись до суду і отримати компенсацію моральної шкоди. Заявники зазначали про порушення ст. 2, 3, 13, 14 та ч. 1 ст. 6 Конвенції.

Суд відзначив, що кримінальну справу за фактом смерті Ангеля Дімітрова було порушено майже відразу після нападу, який стався 18 квітня 1996 року. Протягом дня слідчі зібрали перші необхідні дані про осіб-винуватців події, затримали і провели їх допит, а також висунули звинувачення одному з нападників. Суд зауважив, що двоє з учасників інциденту спочатку звинуватили Г.М.Г. у нанесенні ножових поранень Дімітрову. Однак пізніше вони змінили свої покази, пояснивши, що першого разу змушені були свідчити у вкрай квапливій, напруженій атмосфері, яку створили слідчі.

Втім, упродовж наступних трьох років із незрозумілих причин (ці причини не були належним чином пояснені Урядом) строки слідства кілька разів продовжувались. При цьому слідчі дії проводилися не частіше одного разу на рік. Суд далі відзначив, що протягом періоду від 1999 року до 2001 року слідчі діяли більш активно, однак жодної додаткової

важливої інформації їм так і не вдалося зібрати. Стосовно періоду від 2001 до 2005 року Суд підкреслив, що впродовж цього часу рух справи взагалі не відбувався. Справа зупинилася на стадії попереднього слідства аж до часу її передання Урядом Суду. Суд відзначив далі, що наслідком усіх відкладень став вплив строку давності притягнення до кримінальної відповідальності майже щодо всіх обвинувачених. Суд вказав на те, що, з одного боку, слідчим вдалося майже одразу зібрати необхідні особисті дані про винуватців події, їх затримати, а також встановити з певним ступенем імовірності особу, котра завдала Дімітвору ножових поранень. Однак, з іншого боку, упродовж майже 11 років з часу нападу на родича заявників жодну особу не було притягнуто до відповідальності. Суд далі відзначив, що Уряд виявився неспроможним пояснити належним чином тривалість провадження у справі.

Суд звернув увагу на те, що справа ще досі перебуває на стадії попереднього слідства щодо двох учасників нападу. З огляду на тривалий строк провадження Суд висловив свої сумніви щодо того, чи буде справу доведено до стадії її судового вирішення. Суд також не вважав, що заявники мали чекати часу завершення слідства у справі, перш ніж звертатися до Суду. Оскільки, на думку Суду, завершення слідства все одно не допомогло би компенсувати заявникам факт надмірної його тривалості.

Суд далі розглянув питання про те, чи національна правоохоронна система передбачала належний захист від расово зумовлених злочинів. У зв'язку з цим Суд вказав, що законодавство Болгарії не виділяло ані склад вбивства з расистських мотивів, ані заподіяння тілесних ушкоджень з таких мотивів, а відтак не передбачало належні санкції за вчинення цих злочинів. З іншого боку, Суд визнав, що законодавство містило інші засоби, які могли би бути застосовані задля притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні злочинів на расовому ґрунті.

Адже відповідні норми передбачали можливість застосування тяжчого покарання залежно, зокрема, від мотиву вчинення злочину. Однак Суд далі відзначив, що хоча звинувачення осіб, підозрюваних у нападі, не містили згадок про мотив расової ненависті, однак злочини, в яких їх було звинувачено, передбачали можливість застосування тяжчого покарання, аніж передбачалось за інші злочини, вчинені з расистських мотивів. Тому Суд не вважав, що відсутність у законодавстві опису складів вбивства чи заподіяння тілесних ушкоджень з мотивів расової ненависті могло позбавити слідчих можливості провести ефективне розслідування обставин смерті Ангеля Дімітрова чи принаймні завадити їм у цьому. Суд також додав, що відсутність у законодавстві відповідних норм не могла бути перешкодою для ефективного застосування законодавства до обставин справи.

Зрештою Суд дійшов висновку, що компетентні органи виявилися неспроможними виконати свої зобов'язання відповідно до ст. 2 Конвенції, а саме – зобов'язання вжити невідкладних, швидких та інтенсивних заходів задля розслідування обставин смерті Ангеля Дімітрова. А особливо з огляду на зумовленість нападу расовою нетерпимістю та на необхідність підтримувати впевненість соціальних меншин у тому, що держава спроможна захистити їх від расового насильства. Отож, Суд постановив, що мало місце порушення ст. 2 Конвенції.

Суд не вважав за необхідне вирішувати окремо питання стосовно ст. 3 та 13 Конвенції.

Суд відзначив, що вже на початковому етапі розслідування компетентним органам стало відомо про те, що напад був спровокований расистськими мотивами. Власне, дізналися вони про це зі свідчень Д.К., отриманих 19 квітня 1996 року. Суд, зважаючи, власне, на інформованість компетентних органів про те, що напад був зумовлений зазначеними мотивами, висловив різке несхвалення того, що ці органи не провели

попереднє слідство з належною оперативністю та не передали звинувачених до суду. Натомість вони допустили стан, за якого кримінальний процес у справі тривав упродовж цілих 11 років, при цьому залишаючись на стадії попереднього слідства. Внаслідок цього стосовно більшості обвинувачених вплив строк давності притягнення їх до кримінальної відповідальності. Суд далі відзначив, що компетентні органи, висуваючи офіційні звинувачення, не вказали на мотив расової нетерпимості, яким керувалися особи, котрі вчинили напад. У зв'язку із зазначеними упущеннями Суд наголосив на поширеній у суспільстві практиці упереджень та насильства щодо представників ромської національності. Також Суд знову вказав на необхідність для держави підтримувати суспільний осуд расизму та переконаність етнічних меншин у тому, що влада здатна захисти їх від небезпеки расового насильства. Зрештою Суд дійшов висновку про те, що компетентні органи виявилися неспроможними розпізнати у відповідному порушенні ознаки дискримінаційного поводження, що є недопустимим з позиції вимог ст. 14 Конвенції. Відтак Суд постановив, що мало місце порушення ст. 14 Конвенції, взятої у поєднанні зі ст. 2.

Суд не вважав за необхідне розглядати окремо питання стосовно можливого порушення статті 14 Конвенції, взятої у поєднанні зі ст. 2.

Суд далі розглянув скаргу заявників на порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції. Суд зауважив, що заявники не звернулися з цивільним позовом до суду. Якби вони це зробили, то суд неминуче прийняв би такий позов до розгляду. Втім, цілком справедливим є те, що суд, вочевидь, зупинив би провадження у цивільній справі, якби з'ясував, що дії учасників цієї справи містять ознаки складу злочинів. З іншого боку, вирішення цивільної справи втрачає залежність від кримінального провадження у відповідній справі, якщо слідчі органи зупиняють чи зволікають із доведенням справи до суду. Отож, заявники не звернулися з

цивільним позовом до суду. З огляду на це, твердження заявників про те, що розгляд цивільної справи також неодмінно затягнувся би на тривалий час, на думку Суду, є лише умоглядним (теоретичним) припущенням.

Відтак, Суд визнав неприйнятною скаргу заявників про те, що тривалість кримінального провадження була неминучою перешкодою для вирішення питання про компенсацію їм моральної шкоди.